

De rekeningen van de gemeente Gorsleeuw, 1771-1785

Angelina Thys, Kaat Verheyen, Kyandra Vernyns en Rombout Nijssen¹

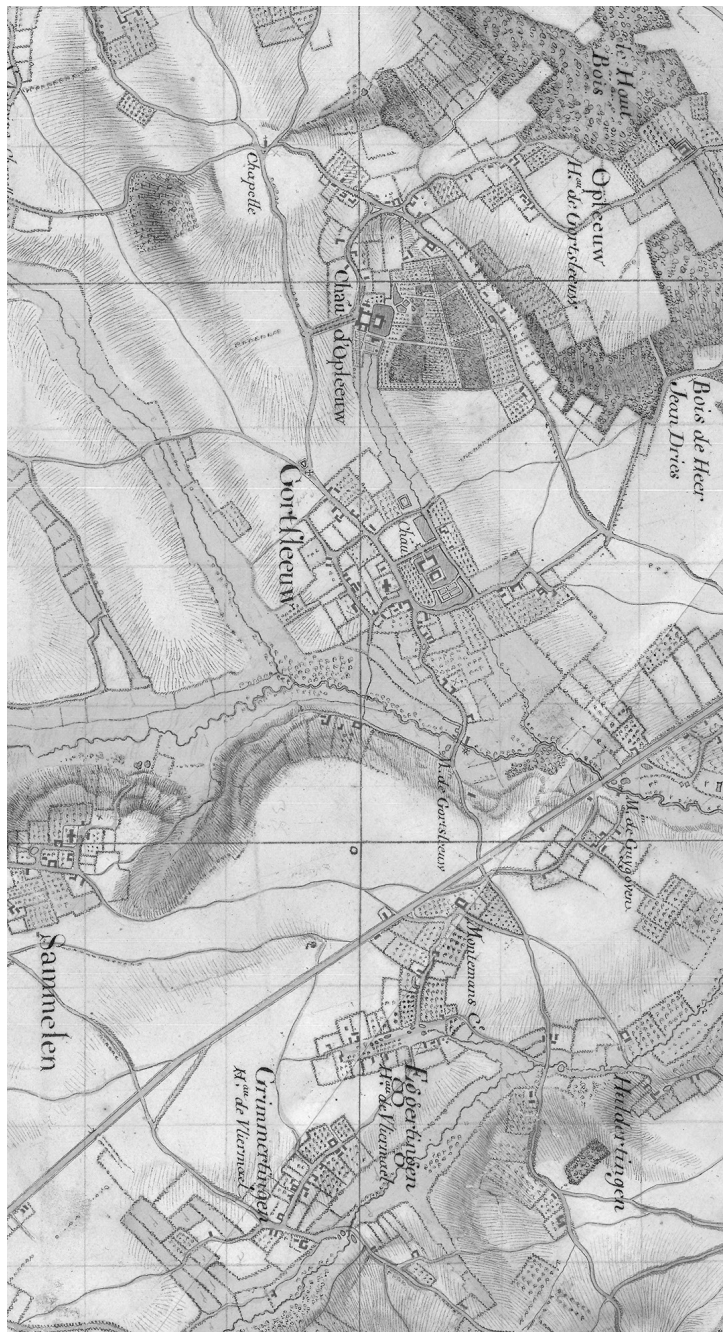
Van 1777 tot 2024 was Gors-Opleeuw een deelgemeente van Borgloon. Sinds 1 januari maken de dorpen van Borgloon deel uit van de fusiestad Tongeren-Borgloon. De gemeente Gors-Opleeuw was een creatie van de Franse overheid, die omstreeks het jaar 1800 de voorheen zelfstandige gemeenten Gorsleeuw en Opleeuw samenvoegde. In het ancien régime waren Gorsleeuw en Opleeuw twee aparte gemeenten en aparte heerlijkheden. Beide dorpen hadden een eigen heer met een kasteel in het dorp. Samen vormden zij één parochie, waar ook een deel van de gemeente Vliermaal toe behoorde. In de achttiende eeuw noemde men dat deel van Vliermaal in Gorsleeuw “Over de beek”.

In de achttiende eeuw waren de heren van Gorsleeuw leden van de familie de Copis. Zij waren ook de eigenaars van het plaatselijk kasteel. In de jaren 70 van de achttiende eeuw en tot in 1784 was Dieudonné de Copis heer van Gorsleeuw. In oktober 1784 werd hij opgevolgd door zijn zoon François Maximilien².

De heren van Gorsleeuw benoemden de plaatselijke rechters, die de schepenen genoemd werden. Samen vormden de schepenen de schepenbank. Als rechters waren zij bevoegd om geschillen betreffende goederen in Gorsleeuw en strafzaken in verband met misdrijven die in het dorp gepleegd werden af te handelen. Die gerechtelijke activiteit registreerden de schepenen in hun rolregister. Belangrijker dan hun gerechtelijke bevoegdheid was de bevoegdheid van de schepenen om akten betreffende goederen in de heerlijkheid te registreren. Daarvoor diende het gichtregister. Gichtregisters en rolregisters vormen de kern van het archief van de schepenen van Gorsleeuw³.

Naast de schepenen stelden de heren ook een schout aan. De schout waakte over de handhaving van de rechten van de heer en hij trad op tegen wie zich niet aan alle plaatselijke rechtsregels hield. Het verplichte onderhoud van de wegen en beken of sloten bijvoorbeeld, werd door hem gecontroleerd. Bij ernstige misdrijven trad de heer samen met de schout op. Zij spoorden de schuldigen op en brachten verdachten voor de schepenbank.

Het bestuur van de gemeente was een zaak van de inwoners. Daarvoor werd jaarlijks min-

Gorsleeuw, Opleeuw en de gehuchten van Viernmaal over de beek op de Villaretkaart, een Franse militaire kaart van omstreeks 1743.

stens één vergadering van de gezinshoofden georganiseerd⁴. Daar werd de begroting voor het volgende jaar opgesteld en er werd vastgesteld hoeveel geld er nodig zou zijn om de te verwachten uitgaven te betalen. Op basis daarvan werd vervolgens vastgesteld welke belastingen geheven zouden worden en wat de aanslagvoet zou zijn. In Gorsleeuw werden in de onderzochte periode enkel belastingen geheven op het grondgebruik. Van elders kennen we ook een personenbelasting, die betaald moest worden voor iedere volwassene, en een belasting op de dieren. Op die jaarlijkse dorpsvergadering werden telkens twee mannen aangesteld die dat jaar de belastingen moesten innen en die met het geld dat dat opbracht de uitgaven van de gemeente moesten betalen. Zij werden in Gorsleeuw de dorpsmeesters genoemd. Na afloop van hun ambtstermijn legden zij op een dorpsvergadering rekenschap af over hun beheer.

Daarvoor legden zij een overzicht voor van hun inkomsten en uitgaven. Een eventueel overschot gaven zij door aan hun opvolgers. Als het over een groot bedrag ging, werd het geld in de gemeentelijke geldkist in het kasteel gelegd. Van een tekort hoopten zij dat hun opvolgers het zouden vergoeden. Die jaarrekeningen van de dorpsmeesters werden in Gorsleeuw in de achttiende eeuw in een register ingeschreven. Het register voor de jaren 1731-1785 bleef bewaard⁵. Deze bijdrage is op de inhoud van dat register gebaseerd.

De rekeningen

De rekeningen van de dorpsmeesters van Gorsleeuw werden jaarlijks volgens hetzelfde schema opgesteld. De rekeningen worden in het tweede of derde jaar na het jaar waarop zij betrekking hebben ter controle aan de inwoners van de gemeente voorgelegd. De rekening voor 1771 bijvoorbeeld wordt op 24 juli 1773 gecontroleerd.

Iedere rekening begint met de vermelding van de namen van de dorpsmeesters en van het jaar waarvoor zij die functie uitoefenen. Dan volgt het overzicht van de oppervlakten land die de heer en de inwoners van het dorp in gebruik hebben, en waarvoor zij belast worden. Die oppervlakten worden uitgedrukt in bunders en roeden⁶. De landerijen die gebruikt worden door de heer en de inwoners van Gorsleeuw worden de *binnenbunders* genoemd.

Na het overzicht van de binnenbunders volgt een overzicht van acht gemeentelijke beemden die verpacht worden. Eén van die beemden heet het Smisbroek. De andere percelen worden niet vernoemd, maar genummerd van twee tot acht. Bij ieder perceel wordt in de rekeningen vermeld aan wie en voor welk bedrag het dat jaar verpacht werd.

De lijst van de verpachte beemden wordt aangevuld met de lazarij en het gemeentehuis. De rekeningen voor de jaren 60 van de achttiende eeuw bevatten uitgaven voor de bouw van een gemeentehuis. Er mag aangenomen worden dat dat huis niet altijd of niet helemaal nodig was voor gebruik ten behoeve van de gemeente, wat toeliet het te verhuren.

De lazarij was oorspronkelijk wellicht een woning voor wie met een besmettelijke ziekte besmet was, en daarom in een aparte woning moest ondergebracht worden. Of die woning aan het einde van de achttiende eeuw nog bestond, is niet zeker. Het is ook mogelijk dat met de lazarij een perceel land of weide bedoeld werd, waar ooit een lazarij op gestaan had.

Dan volgt het overzicht van de landerijen in Gorsleeuw die gebruikt worden door mensen van buiten het dorp. Dat zijn de *buitenbonders*. De buitenbonders worden opgelijst op basis van de woonplaats van de gebruikers ervan. Eerst worden de landerijen van mensen van Opleeuw opgesomd, dan die van mensen van Kortessem, Guigoven, *Over die beke* en tenslotte die van Overrepen en elders.

Dan wordt de totale oppervlakte van de binnenbonders en van de buitenbonders berekend. Vervolgens wordt aan de hand van de aanslagvoet voor dat jaar berekend hoeveel geld de grondbelastingen moeten opbrengen. Die aanslagvoet bedraagt in de onderzochte periode steeds 1 gulden per bunder⁷.

Bij de opbrengst van de grondbelasting wordt dan de opbrengst van de verpachting van de beemden, de lazarij en het gemeentehuis opgeteld en eventueel het overschot van de dorpsmeesters van het jaar daarvoor. Zo wordt de som berekend van de inkomsten waarover de dorpsmeesters voor dat jaar kunnen beschikken.

Dan volgt, in een ogenschijnlijk willekeurige volgorde, een opsomming van hun uitgaven voor de gemeente. Aan het einde van die opsomming worden de uitgegeven bedragen opgeteld. Door het totaal van de uitgaven te vergelijken met het totaal van de inkomsten, wordt berekend hoeveel het saldo van de dorpsrekening dat jaar bedraagt.

In de onderzochte periode wordt de rekening jaarlijks opgesteld door A.H. Delvaux, de gemeentesecretaris, die ook secretaris van de schepenbank is. De inwoners van de gemeente worden *met klockslag* en roepen door de bode opgeroepen om *op het gemeyn huys* de controle van de rekening bij te wonen. Als er niemand *contradiceert*, wordt de rekening van de afgaande dorpsmeesters voor kwijting ondertekend door de dorpsmeesters die hen opvolgen en door de secretaris. Die schrijft vervolgens de rekening over in het rekeningenregister.

Twee bijzondere rekeningen

Naast de jaarrekeningen worden in de periode 1771-1785 nog twee bijzondere rekeningen in het register ingeschreven.

De eerste bijzondere rekening wordt op 6 december 1777 voorgelegd door Nicolaes Keuyx. Zij heeft betrekking op de inning van achterstallige belastingen en de aanwending van de

opbrengst daarvan. Die achterstallige belastingen zijn verschuldigd door de bezitters van bepaalde landerijen in de buurgemeente Opleeuw. De landerijen in kwestie worden de *Oude Bunders* genoemd.

In 1758 waren de gemeentenaren van Gorsleeuw en Opleeuw overeengekomen dat de grondbelasting voor de jaren 1743-1757 voor die percelen aan de gemeente Gorsleeuw betaald moest worden. Aangezien de bezitters van die landerijen voor die jaren de grondbelasting niet in Gorsleeuw en niet in Opleeuw betaald hadden, moesten zij vijftien jaren grondbelastingen goedmaken.

Op 12 december 1758 stelden de gemeentenaren van Gorsleeuw Nicolaes Keuyx aan om dat geld op te halen en voorts werd ambitieus bepaald *dat hij binnen een jaer sijne rekeningen daarvan moet doen*. Blijkbaar verliep het ophalen van de achterstallige belastingen niet voorspoedig, want het duurde tot in 1777 voordat Keuyx zijn rekening kon voorleggen.

Uit de rekening blijkt dat tien inwoners van Gorsleeuw, onder wie de heer van het dorp, een deel van de Oude Bunders bezaten. In totaal ging het om 11 bunders en 2 roeden. In de jaren 1743-1757 lag de aanslagvoet voor de grondbelastingen een stuk hoger dan in de onderzochte periode, met uitschieters tot 3 gulden per bunder in 1755 en 1756. Over de hele periode van vijftien jaar bedroeg de achterstallige belasting 27 guldens, 6 stuivers en 2 oorden per bunder. Volgens de rekening van Keuyx bedroeg de som van alle achterstallen op de Oude Bunders 310 gulden, 4 stuivers en 3 oorden.

Met dat geld betaalde Keuyx in de eerste plaats renten die de gemeente nog verschuldigd was aan de heer de Fassin in Luik. Inclusief verplaatsingskosten besteedde hij daar 82 gulden en 5 stuivers aan. Aan kapelaan Perilleux, die de rentmeester van de heer van Gorsleeuw was, betaalde hij 83 guldens, 9 stuivers en 2 oorden voor materialen die de heer geleverd had *aen de brugge over die Moelenbeke* en *aen het gemeyn huys*. Zelf had Keuyx nog 70 guldens en 6 stuivers tegoed van de gemeente, voor het tekort in zijn rekening voor het jaar 1774. Aan Petrus Auwerxs, de *gesworen landtmeter* die aangesteld was *om te meten die geheele jurisdictie Gorsleeuw*, betaalde hij 65 guldens. Lambert Bellefroid had nog 5 guldens en 8 stuivers tegoed voor vervoer dat hij in de jaren 1761-1762 voor de gemeente had gedaan en de weduwe van Machiel Briers kreeg 3 guldens, 7 stuivers en 2 oorden korting op de belasting die zij moest betalen omdat zij dat bedrag had bijgedragen in de *princen tax*, de belasting die de Luikse regering hief. Voorts kende Keuyx zichzelf 7 guldens en 15 stuivers toe voor het ophalen van de achterstallige belastingen. De secretaris bracht 3 gulden in rekening voor het *opstellen, rekenen en registreren* van de bijzondere rekening en tenslotte betaalde Keuyx nog 2 guldens en 16 stuivers *voor verteert bier onder die gemeynten*. Het totaal van de uitgaven bedroeg volgens de berekening van de secretaris 323 guldens, 12 stuivers en 1 oord⁸, of 13 guldens, 7 stuivers en 3 oorden meer dan de inkomsten. Op 31 januari 1778 kreeg Keuyx dit bedrag uit de gemeentekas.

Anders dan de gewone jaarrekeningen werd deze bijzondere rekening voor kwijting ondertekend door de rentmeester van de heer, door Andries Driesen en Hendrik Leenaers die respectievelijk in 1776 en 1777 dorpsmeester waren, en door secretaris Delvaux.

De tweede bijzondere rekening werd wel in het rekeningenregister ingeschreven, maar zij werd niet gedateerd of voor kwijting ondertekend. Deze rekening heeft betrekking op de besteding van het geld dat *in de compe der justitie in deposito geleydt* was: het geld dat de gemeente gespaard had uit de overschotten op de jaarrekeningen⁹. De laatste storting in de *compe* die in deze rekening vermeld wordt, dateert van 19 januari 1786. Deze rekening dateert dus van daarna.

Toen de *compe* geopend werd, bevatte zij 566 guldens, 19 stuivers en 3 oorden. Daarvan werd 509 guldens, 8 stuivers en 2 oorden gebruikt om renten af te lossen, en 29 guldens en 10 stuivers om advocaat Barthels van Kortessem te betalen voor het juridisch advies dat hij de gemeente geleverd had. De 28 guldens, 1 stuiver en 1 oord die toen nog overbleven, werden aan Sebastianus Rubens, een van de dorpsmeesters voor 1785, ter hand gesteld.

De dorpsmeesters

Uit de aantekeningen in het rekeningenregister is niet op te maken hoe de dorpsmeesters in Gorsleeuw gekozen worden. Wat wel vaststaat, is dat er elk jaar twee dorpsmeesters zijn.

Wie dorpsmeester geweest is, wordt niet dadelijk opnieuw gekozen. De meeste dorpsmeesters vervullen die functie in de onderzochte periode maar één keer. Wie wel een tweede keer geroepen wordt om het ambt uit te oefenen, moet dat pas geruime tijd na de eerste keer doen. Jacobus Reijntiens is samen met Andries Driesen dorpsmeester voor 1776. In het zesde jaar daarna wordt hij weer uitgekozen om dorpsmeester te zijn voor het jaar 1782. Dat doet hij samen met Gysbertus Hougaers. Dat is het zevende jaar na 1775, toen Hougaers dorpsmeester was met Maurice Boelen. Nicolaes Keuyx is in 1774 dorpsmeester met Thomas Ballet. In het negende jaar daarna, in 1783, neemt hij het ambt weer op, nu met Hendrick Ballet.

Voorts valt het op dat het drie keer gebeurt dat hetzelfde paar dorpsmeesters jaren later opnieuw gekozen wordt. Machiel Messotten en Christian Saveryns zijn samen dorpsmeesters in 1771 en in 1781. Wouter Driesen en Joannes Libesoons zijn dorpsmeesters voor 1772 en worden opnieuw gekozen om het dorpsmeesterschap samen uit te oefenen voor 1780. Sebastianus Rubens rondt in 1773 de ambtstermijn van zijn broer Andreas af, als die om een ongekende reden het jaar niet kan uitdoen. De tweede dorpsmeester voor dat jaar is Franciscus Briers. In 1785 nemen Sebastianus Rubens en Franciscus Briers de functie weer samen op.

De dorpsmeesters worden in alle sociale lagen in het dorp gerekruteerd. Christian Saveryns, die dorpsmeester is in 1771 en in 1781, heeft niet meer dan 1 bunder land aan te geven. Aan de andere zijde van het spectrum staat Hendrick Leenaers, die dorpsmeester is in 1777 en die 20 bunders en 4 roeden land aangeeft. Joannes Van den Born en Sebastianus Rubens hebben respectievelijk in 1784 en 1785, als zij dorpsmeester zijn, 19 bunders en 14 roeden en 18 bunders en 19 roeden in gebruik.

Jaar	Dorpsmeesters	Grondgebruik in bunders en roeden	Datum van de controle van hun rekening
1771	Machiel Mesotten	3 – 04	24 juli 1773
	Christian Saveryns	1 – 00	
1772	Wouter Driesen	3 – 05	1 juli 1774
	Joannes Libesoons	2 – 08	
1773	Andreas Rubens ¹⁰		23 juni 1775 ¹¹
	Franciscus Briers		
1774	Nicolaes Keuycx	5 – 00	26 juli 1777
	Thomas Ballet	7 – 05	
1775	Ghysbert Hougaers	3 – 10	31 januari 1778
	Maurice Boelen	1 – 03	
1776	Andries Driesen	2 – 04	20 maart 1779
	Jacobus Reyntiens	2 – 15	
1777	Hendrik Leenaers	20 – 04	14 mei 1779
	Livinus Wagemans ¹²	2 – 18	
1778	Francis Jacobs	3 – 18	15 maart 1780
	Pantaleon Driesen	2 – 18	
1779	Thomas Rubens		15 december 1781
	Jean Goffin		
1780	Wouter Driesen	3 – 05	15 maart 1783
	Joannes Libesoons	2 – 08	

1781	Machiel Mesotten	3 – 10	13 september 1783
	Christian Saveryns	1 – 00	
1782	Gysbertus Hougaers	3 – 06	18 september 1784
	Jacobus Reyntiens	2 – 12	
1783	Nicolaes Keuycx	5 – 11	12 november [1785]
	Hendrick Ballet	2 – 08	
1784	Joannes Van den Born	19 – 04	31 maart 1786
	Arnoldus Lonting		
1785	Sebastianus Rubens	18 – 09	
	Franciscus Briers	9 – 14	

De inkomsten

Over de periode 1771-1785 blijft de aanslagvoet voor de gemeentelijke grondbelastingen in Gorsleeuw ongewijzigd. Zowel voor de binnenbunders als voor de buitenbunders bedraagt de jaarlijkse belasting 1 gulden per bunder.

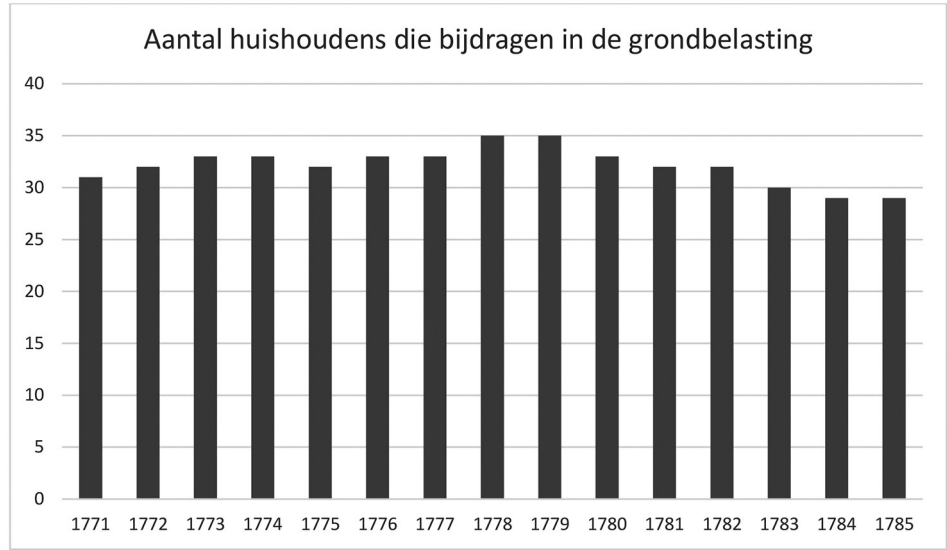
Voorts blijkt dat het aantal binnenbunders en het aantal buitenbunders jaarlijks licht schommelt. Het totale gebruikte areaal in Gorsleeuw neemt in de periode van 1771 tot 1785 geleidelijk af van 281 bunders en 1 roede in 1771, tot 276 bunders en 12 roeden in 1785. De sterkste daling doet zich voor in 1771, als het areaal daalt van 281 bunders en 1 roede tot 273 bunders en 5 roeden. Mogelijk heeft dat te maken met het resultaat van de opmeting van de landerijen door landmeter Auwerxcs.

Tegelijk stijgt het aantal binnenbunders geleidelijk van 197 bunders en 16 roeden in 1771 tot 204 bunders en 15 roeden in 1785. Hier doet zich in 1772 een daling voor van 197 bunders en 16 roeden tot 192 bunders en 4 roeden. Het aantal buitenbunders daalt in de onderzochte periode met bijna 15 %, van 83 bunders en 5 roeden tot 71 bunders en 17 roeden.

Evolutie van het gebruikte areaal			
Jaar	<i>Binnenbunders</i> in bunders en roeden	<i>Buitenbunders</i> in bunders en roeden	Totaal
1771	197 – 16	83 – 05	281 – 01
1772	192 – 04	80 – 18	273 – 02

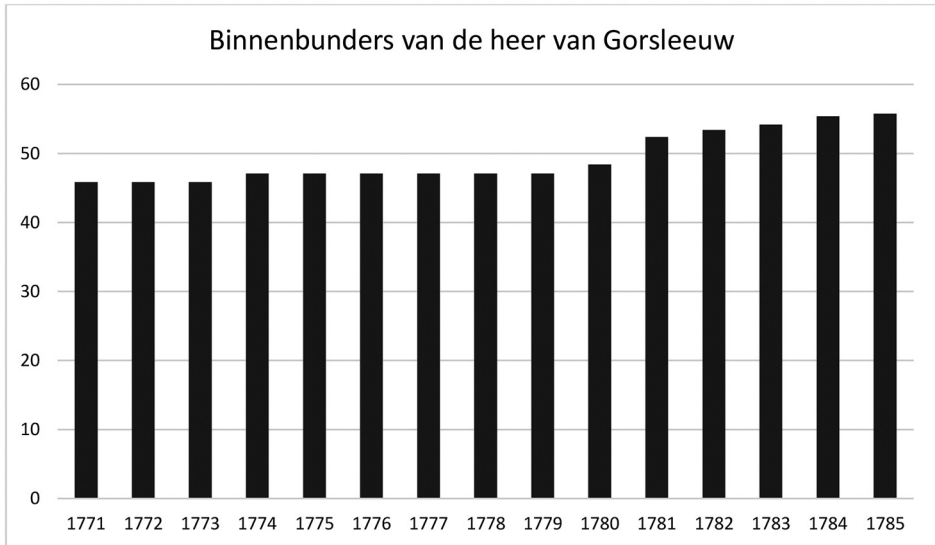
1773	193 – 04	81 – 13	274 – 17
1774	193 – 16	82 – 07	276 – 03
1775	194 – 12	83 – 08	278 – 00
1776	¹³		278 – 16
1777	202 – 03	76 – 12	278 – 15
1778	202 – 15	75 – 08	278 – 30
1779	203 – 03	75 – 08	278 – 11
1780	202 – 02	76 – 07	278 – 09
1781	205 – 10	73 – 01	278 – 11
1782	204 – 10	72 – 09	276 – 19
1783	206 – 03	72 – 10	278 – 13
1784	204 – 13	71 – 11	276 – 04
1785	204 – 15	71 – 17	276 – 12

Het aantal huishoudens in Gorsleeuw die bijdragen in de grondbelasting loopt van 1771 tot 1778 op van 31 tot 35, om dan weer geleidelijk af te nemen tot 29 in 1785.

Het aandeel van de heer van Gorsleeuw in het grondgebruik in zijn heerlijkheid neemt in de onderzochte periode met ruim 20 % toe, van 45 bunders en 17 roeden in 1771 tot 55

bunders en 15 roeden in 1785. Vanaf 1780 neemt hij jaarlijks meer grond in bezit. In het gichtregister van de schepenen van Gorsleeuw voor de jaren 1777-1793 is te zien hoe de heer van Gorsleeuw steeds meer grond in het dorp opkoopt¹⁴.

De heer van Opleeuw van zijn kant stelt weinig belang in land in Gorsleeuw. In 1771 bezit hij er 1 bunder en 1 roede. In 1774 komt daar 8 roeden bij en in 1781 nog 1 bunder en 11 roeden. Hij bezit dan 3 bunders land in Gorsleeuw. Vanaf 1784 is dat nog 1 bunder en 9 roeden.

Slechts enkele keren worden er uitzonderlijke inkomsten ingeschreven. De dorpsmeesters voor 1784 vermelden in hun rekening dat het gemeentehuis dat jaar niet verhuurd werd. Het goede nieuws is dat de moeshof bij het gemeentehuis dat jaar ter beschikking van de gemeente bleef. Er werden aardappelen op geplant, die dat jaar verkocht werden voor 3 guldens.

Inkomsten van de dorpsmeesters in guldens, stuivers en oorden					
Jaar	Grondbelasting	Verhuur	Doorgegeven saldo van het vorige jaar	Uitzonderlijke inkomsten	Totaal van de inkomsten
1771	281 – 01 – 0	149 – 10 – 0	33 – 15 – 2		464 – 06 – 2
1772	273 – 02 – 0	149 – 10 – 0	74 – 00 – 2		496 – 12 – 2

1773	274 – 17 – 0	149 – 10 – 0	109 – 15 – 2		534 – 02 – 2
1774	276 – 03 – 0	149 – 10 – 0			425 – 13 – 0
1775	278 – 00 – 0	149 – 10 – 0	6 – 06 – 2 ¹⁵		433 – 16 – 2
1776	278 – 16 – 0	174 – 15 – 0			453 – 11 – 0
1777	278 – 15 – 0	174 – 15 – 0	58 – 06 – 1		511 – 16 – 1
1778	278 – 03 – 0	174 – 15 – 0	26 – 00 – 0	6 – 15 – 0 ¹⁶	485 – 13 – 0
1779	278 – 11 – 0	174 – 15 – 0	118 – 13 – 2	46 – 10 – 0 ¹⁷	618 – 09 – 2
1780	278 – 09 – 0	174 – 15 – 0			453 – 04 – 0
1781	278 – 11 – 0	174 – 15 – 0	67 – 04 – 2		520 – 10 – 2
1782	276 – 19 – 0	194 – 16 – 0	100 – 00 – 0		571 – 15 – 0
1783	278 – 13 – 0	194 – 16 – 0	193 – 02 – 1		666 – 11 – 1
1784	276 – 04 – 0	178 – 15 – 0	18 – 00 – 0	3 – 00 – 0 ¹⁸	475 – 19 – 0
1785	276 – 12 – 0	178 – 15 – 0	273 – 00 – 3		728 – 07 – 3

Jaarlijks terugkerende uitgaven

De voornaamste uitgavenpost van de gemeente wordt gevormd door de renten die zij jaarlijks verschuldigd is voor kapitalen die zij in eerdere jaren geleend heeft. De totale jaarlijkse rentenlast voor de gemeente bedraagt in 1771 316 guldens en 15 stuivers. De grootste rente bedraagt 270 guldens en 5 stuivers per jaar, die de gemeente verschuldigd is aan de familie de Fassin in Luik. Aan de heer van Gorsleeuw betaalt de gemeente jaarlijks een rente van 30 guldens en aan *het susterenklooster* in Hasselt betaalt de gemeente jaarlijks twee renten van ieder 7 guldens¹⁹. Voorts betaalt de gemeente jaarlijks een rente van 2 guldens en 10 stuivers aan de pastoor. Vanaf 1775 wordt dat 3 guldens. Hendrick Neys en Arnol Van den Bosch krijgen in 1771 renten van respectievelijk 1 gulden en 15 stuivers en van 2 guldens, 17 stuivers en 2 oorden. In 1776 worden die renten samengevoegd en in 1777 worden zij afgelost. De renten die de gemeente aan het klooster in Hasselt verschuldigd is, worden in 1785 en 1786 afgelost.

Op 13 december 1785 ontvangt Sebastianus Rubens 192 guldens, 13 stuivers en 2 oorden uit de gemeentekas omdat hij een deel van de eerste rente aan het klooster is gaan aflossen. Joannes Van den Born is een van de twee dorpsmeesters voor 1784. Op 19 januari 1786 betaalt hij 100 guldens *uyt synen ontfanck om een capitaele somme te redimeren van tweehondert guldens Brabants eens, verschuldt aen het susterenklooster tot Hasselt*. De gemeente laat dat door notaris Dumoulin van Borgloon in een akte vastleggen. Die stelt eerst een *act van constitutie* op, waarin de gemeentenaren hun dorpsmeester machtigen om

100 gulden kapitaal af te lossen, en vervolgens een *act van redemptie* over de eigenlijke aflossing. Voor het opstellen van de akten en het afleveren van afschriften ervan en voor de verplaatsingen naar Hasselt en Gorsleeuw rekent de notaris 6 guldens aan. Van den Born brengt 5 stuivers in rekening voor *vacatie tot Borghloon om die copeye te haelen*, 10 stuivers om twee keer de notaris in Borgloon te gaan ophalen, 15 stuivers om naar Hasselt te gaan *om een accort te maecken in het susterenclooster om die renthe te redimeren* en uiteindelijk nog 1 gulden en 2 stuivers reiskosten om de 100 guldens naar Hasselt te brengen. Op die manier kost de aflossing van 100 guldens de gemeente in totaal 108 guldens en 12 stuivers.

Nog in 1786 betaalt de gemeente ook de tweede rente af die zij aan de zusters verschuldigd is. Dat kost 200 guldens om het kapitaal af te lossen en 8 guldens aan notaris- en registratiekosten.

Een andere rente die in de onderzochte periode wordt afgelost is een kleine rente aan de heer de Germeau in Tongeren, die in de rekening voor 1774 afgelost wordt met 34 guldens en 3 stuivers.

Uitgaven aan renten, in guldens, stuivers en oorden						
Jaar	Aan de Fassin in Luik	Aan het zustersklooster in Hasselt ²⁰	Aan de heer van Gorsleeuw	Aan Hendrick Neys	Aan Arnol Van den Bosch	Aan de pastoor
1771	270 – 00 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0	1 – 15 – 0	2 – 17 – 2	2 – 10 – 0
1772	270 – 00 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0	1 – 15 – 0	2 – 17 – 2	2 – 10 – 0
1773	270 – 05 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0	1 – 15 – 0	2 – 17 – 2	2 – 10 – 0
1774	170 – 00 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0	1 – 15 – 0	1 – 17 – 2	2 – 10 – 0
1774 ²¹	79 – 00 – 0					
1775	269 – 05 – 0	14 – 0 – 0	51 – 4 – 0	1 – 15 – 0	1 – 17 – 2	3 – 00 – 0
1776	251 – 05 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0	3 – 15 – 0		3 – 00 – 0
1777	301 – 01 – 2	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0	3 – 15 – 0 ²²		3 – 00 – 0
1778	270 – 05 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0			3 – 00 – 0
1779	359 – 13 – 2	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0			3 – 00 – 0
1780	270 – 05 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0			3 – 00 – 0
1781	270 – 05 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0			3 – 00 – 0
1782	270 – 05 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0			3 – 00 – 0
1783	270 – 5 – 0	14 – 0 – 0	30 – 0 – 0			3 – 00 – 0
1784			30 – 0 – 0			3 – 00 – 0

De dorpsmeesters hoeven de belastingen niet voor niets op te halen. In de periode van 1771 tot 1777 krijgen zij 4 guldens om de belastingen op de binnenbunders op te halen, en een veranderlijk bedrag om de belastingen op de buitenbunders op te halen. Dat bedrag schommelt ook rond de 4 guldens per jaar, maar het verschilt van jaar tot jaar. Het laagste bedrag wordt in 1776 en 1777 betaald: 3 guldens en 15 stuivers. Het hoogste bedrag verdienen de dorpsmeesters voor 1775: 4 guldens, 3 stuivers en 2 oorden. Daarnaast krijgen de dorpsmeesters een vergoeding voor de verplaatsingen die zij voor de gemeente doen. Van 1771 tot 1773 en van 1775 tot 1777 bedraagt het totaal van de verplaatsingskosten jaarlijks gemiddeld 6 gulden en 15 stuivers. 1774 is wat dit betreft een uitzonderlijk jaar. De vacatie- of verplaatsingskosten voor de dorpsmeesters bedragen dat jaar 66 guldens en 5 stuivers. De dorpsmeesters moeten dat jaar geregeld naar Luik, Tongeren, Hasselt, Bilzen en andere plaatsen, vooral om daar juridisch advies voor de gemeente in te winnen. Vergoedingen voor advocaten en notarissen bedragen dat jaar 122 guldens en 10 stuivers.

Vanaf 1778 krijgen de dorpsmeesters samen een bedrag van 24 gulden per jaar voor het ophalen van de belastingen, hun verplaatsingen als zij renten gaan betalen en *ander gedaene vacatiens*.

De secretaris brengt jaarlijks 8 gulden in rekening voor het opstellen van de belastingcedulen en voor het opstellen en registreren van de jaarrekening.

Besluiten van het centrale gezag van het vorstendom Luik worden middels gedrukte mandementen kenbaar gemaakt aan de dorpsbesturen. De plaatselijke besturen betalen daarvoor de portkosten aan de bode die de mandementen aflevert. Het aantal mandementen dat de gemeente jaarlijks ontvangt loopt sterk uiteen van het ene jaar tegenover het andere. In 1773 zijn er dat elf, in 1779 ontvangt de gemeente er maar één. De portkosten bedragen in die jaren 1 gulden per mandement.

Jaarlijks werken de gemeentenaren samen aan het onderhoud van de Molenbeek, van sloten en wegen in het dorp. Zij worden daar niet voor vergoed, maar er wordt wel op kosten van de gemeente met bier getrakteerd. Ook bij de controle van de rekeningen van de dorpsmeesters wordt er op kosten van de gemeente getrakteerd. De kosten voor die trakaties lopen uiteen van 1 gulden, 11 stuivers en 1 oord in 1780 tot 41 guldens, 15 stuivers en 2 oorden in de rekening voor 1781, als er voor twee jaren tegelijk betaald wordt. Het zuiveren van de winterbeek wordt niet door de verzamelde inwoners gedaan. Jaarlijks wordt er in de onderzochte periode 10 stuivers betaald aan de werkmans die dat werk voor zijn rekening neemt.

Zoals alle lemen huizen heeft ook het gemeentehuis van Gorsleew geregeld onderhoud nodig. In 1771 kost dat onderhoud 10 stuivers. In 1772 maakt Andries Driesen een poortje voor de moeshof bij het gemeentehuis. Voor maakloon en planken rekent hij 2 guldens aan. Lambert Verjans zorgt dat jaar voor een rooster *aen die goete* en voor nagels. Dat kost de

gemeente 1 gulden en 1 stuiver. De voornaamste uitgave dat jaar aan het onderhoud van het gemeentehuis zijn de 18 guldens en 15 stuivers die aan de heer van Gorsleeuw betaald worden *voor syne geleverde materialen aen het gemeyn huys*. In 1775 moeten de vensters hersteld worden voor 10 stuivers. In 1779 moeten de lemen wanden van het gebouw bijgeplakt worden. De vrachtvoerder die twee karren leem aanvoert krijgt daarvoor 1 gulden en 10 stuivers. De twee mannen die een hele dag werken aan het plakken van de muren verdienen samen ook 1 gulden en 10 stuivers. Het stro dat in de leem verwerkt wordt kost 7 stuivers en 2 oorden en voor werken aan de vensters van het gemeentehuis moet nog eens 1 gulden, 3 stuivers en 2 oorden uitgetrokken worden. Werken aan het dak kosten in 1774 1 gulden, 12 stuivers en 2 oorden. In 1780 wordt het dak grondiger aangepakt. Dat kost 13 guldens, 14 stuivers en 2 oorden. In 1782 wordt 7 stuivers en 2 oorden betaald voor een plank die moet dienen voor een herstelling aan het gemeentehuis en 2 stuivers en 2 oorden voor latten. De dakdekker rekent dat jaar 7 guldens aan en *het maken der glaese vensters aen dito huys* kost dat jaar 12 stuivers.

Naast het gemeentehuis vraagt ook de brug over de Molenbeek geregeld onderhoud en herstellingen. De dorpsmeesters voor 1773 betalen in totaal 23 guldens en 9 stuivers voor kalk, bakstenen en *Sieche blouken*²³ of mergelblokken. De dorpsmeesters voor 1774 betalen 17 guldens en 2 stuivers aan de rentmeester van het kasteel, *hetgheen den heer baron zaligher gedebourseert heeft ende aen de brugge aen die moelen geleverd heeft*.

Occasionele uitgaven

Van een vrij groot aantal uitgaven is niet meer op te maken waarop zij betrekking hebben. In de rekening wordt voor die uitgaven wel vermeld aan wie zij betaald werden maar verder enkel dat dat gebeurde *volgens quitantie*. Wellicht werden die kwitanties bij het nazicht van de rekeningen ter beschikking gehouden van wie er belang in stelde, maar zij bleven niet bewaard.

In 1771 veroorzaken kraaien zoveel overlast dat er beslist wordt om de nesten van die vogels zoveel mogelijk te vernielen. Er wordt uit de rekening van dat jaar 14 guldens en 10 stuivers betaald *om die krayen uyt te halen op onse jurisdictie*.

In 1772 worden jonge bomen gepland op gemeentegrond. Thomas Ballet levert de *potboomen* voor 1 gulden en 10 stuivers.

In de jaren 70 van de achttiende eeuw bouwt bisschop Charles de Velbrück in Heks zijn kasteel. De gemeentenaren van Gorsleeuw dragen hun steentje bij door twee wagens te leveren, die ieder bespannen zijn met zes paarden, om daarmee *boomen te vaeren tot Hex voor sijne doorluchtighe hoogheyt*. Dat kost de gemeente 10 guldens in de rekening voor 1775.

In de rekening voor 1779 betaalt de gemeente *ten tyde van den buyckloop aen den eerw. heer pastoor om misse te leesen ter eeren van den H. Sint Rochus ende ter eeren van de heylige Lucia* 9 guldens.

Op de rekening voor 1773 wordt 10 stuivers betaald voor mutsaarden die Nicolaes Keuyx geleverd heeft. In 1780 wordt 7 guldens en 10 stuivers betaald aan de rentmeester van het kasteel voor geleverde mutsaarden.

Omstreeks het midden van de jaren 80 moet het mechanisme van het torenuurwerk hersteld worden. Francis Briers rekent op de rekening van 1782 7 guldens aan *voor die horlogie van die kercke naer Tongeren te vaeren en af te halen*. Een onderdeel kost 10 stuivers. De kosten voor de herstelling worden gedeeld tussen de gemeenten Gorsleeuw en Opleeuw en de inwoners van Over de Beek. Iedere groep betaalt één derde van de kosten. Het derdedeel dat Gorsleeuw aan de horlogemaker in Tongeren moet betalen bedraagt 32 guldens en 10 stuivers. Dat bedrag wordt opgenomen in de rekening voor 1783. In die rekening wordt ook het aandeel van Gorsleeuw in de kosten voor de herstelling van het dak van de kerktoeren – 9 guldens, 14 stuivers en 2 oorden – en het aandeel van de gemeente in de kosten van een nieuwe koord om de klokken te luiden – 3 guldens, 1 stuiver en 3 oorden – opgenomen. Tien jaren eerder, in 1773, had de gemeente ook al een derdedeel bijgedragen in de kosten voor onderhoudswerken aan de kerktoeren en daarvoor 8 guldens, 7 stuivers en 2 oorden betaald.

Steven Loesberghs is als bode in dienst van de gemeente en van de schepenbank van Gorsleeuw. De gemeenterekeningen vermelden geen uitgaven voor zijn loon. In de tweede helft van de jaren 70 wordt hij ingeschakeld om de landmeter die het dorp in kaart brengt te helpen. In de rekeningen voor 1775 en 1776 komen uitgaven voor van respectievelijk 40 guldens en 21 guldens en 10 stuivers aan Steven Loesberghs *om die ketens te draege ten eynde om die geheele jurisdictie te meeten*.

Uiterlijk in 1781 levert landmeter Auwerx de bestelde kaart van de gemeente. Op de rekening van dat jaar betaalt de gemeente 2 guldens en 10 stuivers *voor eenen koecker om die caerte figuratief van die gemeynte daerin te steken*, die aangeschaft werd in Tongeren.

Tussen de uitgaven voor het jaar 1784 zijn voor het eerst sporen te zien van de militaire operaties in de omgeving. Dat jaar is Joannes Van den Born dorpsmeester. Hij krijgt 6 guldens uit de gemeentekas om gedurende twee dagen een kar met paard te leveren voor het vervoer van een regiment van Oreye naar Tienen. Voor portkosten voor de brief waarin aan de gemeente gemeld wordt dat zij dit vervoer moet leveren, moet ook 1 gulden betaald worden.

Jaarlijkse totale inkomsten en uitgaven van de dorpsmeesters, inclusief de overgedragen saldi, in gulden, stuivers en oorden			
Jaar	Inkomsten	Uitgaven	Saldo
1771	464 – 06 – 2	390 – 06 – 0	74 – 00 – 2
1772	496 – 12 – 2	386 – 17 – 0	109 – 15 – 2
1773	534 – 02 – 2	527 – 06 – 0	6 – 16 – 2
1774	425 – 13 – 0	495 – 19 – 0	-70 – 06 – 0 ²⁴
1775	433 – 16 – 2	436 – 17 – 1	-3 – 00 – 3
1776	453 – 11 – 0	358 – 16 – 2	94 – 14 – 2
1777	511 – 16 – 1	472 – 01 – 0	39 – 15 – 1
1778	485 – 13 – 0	366 – 19 – 2	118 – 13 – 2
1779	618 – 09 – 2	505 – 14 – 3	112 – 14 – 3
1780	453 – 04 – 0	385 – 19 – 2	67 – 04 – 2
1781	520 – 10 – 2	414 – 03 – 0	106 – 07 – 2
1782	571 – 15 – 0	378 – 12 – 3	193 – 02 – 1
1783	666 – 11 – 1	411 – 09 – 0	255 – 02 – 1
1784	475 – 19 – 0	233 – 16 – 3	242 – 02 – 1
1785	728 – 07 – 3	²⁵	

Een besluit

Doordat de aanslagvoet voor de gemeentelijke grondbelastingen in de periode van 1771 tot 1785 gehandhaafd wordt op 1 gulden per bunder, variëren de jaarlijkse inkomsten uit de grondbelastingen slechts licht, in functie van het aantal bunders dat ieder jaar in gebruik is. De inkomsten uit de verhuur van gemeentelijke landerijen stijgt in de onderzochte periode wel, van 149 guldens en 10 stuivers in 1771, tot 178 guldens en 15 stuivers in 1785: een stijging van 19,5 %. Opgeteld stijgen de inkomsten uit de grondbelastingen en de verhuur van landerijen in de jaren 1771-1785 van 430 guldens en 11 stuivers naar 455 guldens en 7 stuivers per jaar.

Belangrijker voor de financiële ruimte waarover de dorpsmeesters beschikken is het saldo dat hun voorgangers hen doorgeven. Dat varieert sterk van jaar tot jaar: soms moeten de dorpsmeesters het doen zonder saldo van hun voorgangers, en andere jaren wordt er meer dan 100 guldens doorgegeven.

Over een periode van 15 jaar sluiten de dorpsmeesters hun rekening twee keer met een

negatief saldo, dat overigens snel wordt aangezuiverd. Hoewel de rekeningen over het algemeen jaarlijks met een positief saldo worden afgesloten, doet de gemeente weinig om haar structureel probleem op te lossen. Dat probleem is de grote schuldenlast.

Tegenover de jaarlijkse inkomsten uit grondbelastingen en verhuur van landerijen, die in 1771 samen circa 430 guldens bedragen, staan dat jaar aan de uitgavenkant renten voor een totaalbedrag van ruim 321 guldens. Ruim 74 % van de inkomsten van de gemeente moet besteed worden aan renten of intresten op leningen. Amper $\frac{1}{4}$ van de gemeentelijke inkomsten kunnen gebruikt worden om een beleid te financieren of om uitgaven die de gemeente werkelijk ten goede komen te betalen. Doordat in de loop van 15 jaar een aantal kleine renten afgelost worden verbetert de situatie enigszins, maar niet structureel. In 1785 heeft de gemeente 455 guldens en 7 stuivers inkomsten uit grondbelastingen en verhuur, en bedraagt de jaarlijkse rentenlast nog 303 guldens en 5 stuivers, of 66,5 % van de inkomsten. Een verhoging van het bundergeld tot 2 gulden per bunder, zoals dat in de jaren 1750 gebruikelijk was, zou jaarlijks ruim 270 gulden opgebracht hebben om de schuldenlast te verlichten.

- 1 Jaarlijks bezoeken de studenten van het eerste jaar van de lerarenopleiding geschiedenis van UCLL Diepenbeek het Rijksarchief in Hasselt. Daar krijgen zij uitleg over het archief en zij maken een oefening aan de hand van archiefstukken. Zij krijgen ook de kans om samen met de rijksarchivaris een artikel te schrijven. Daarvoor moeten zij zich engageren om nog drie namiddagen in het Rijksarchief onderzoek te doen en om thuis aan de redactie van de tekst te werken. Drie van hen gingen in november en december 2025 de uitdaging aan.
- 2 J. Paquay, *Gors-Opleeuw*, in *Verzamelde Opstellen*, 1934, 10, p. 49-50.
- 3 R. Nijssen, *Inventarissen van de archieven van de heren van Gorsleeuw (16de – 18de eeuw) en van Opleeuw (1770), van de schepenbanken van Gorsleeuw (1667-1793) en van Opleeuw (1657-1794), van een cijnshof in Gorsleeuw en Opleeuw (1656-1794), van de gemeenten van Gorsleeuw (1699-1796) en van Opleeuw (1742-1787) en regestenlijst van een verzameling oorkonden betreffende de heerlijkheid Gorsleeuw (1485-1488), (Rijksarchief te Hasselt. Inventarissen, 89), Brussel, 2007, 31 p.*
- 4 J. Behets, *De plattelandsgemeente in het graafschap Loon en het omliggende van de vroege middeleeuwen tot aan de Franse Revolutie, (Bokrijkse berichten, 10), Genk, 1969, 131 p.*
- 5 Rijksarchief Hasselt, *Archief van de gemeente Gorsleeuw*, nr. 1.
- 6 In Gorsleeuw is het bunder 84,485 aren groot. In een bunder gaan 20 roeden.
- 7 Geldbedragen werden hier in de achttiende eeuw uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. In een gulden gaan 20 stuivers en een stuiver is 4 oorden waard.
- 8 Volgens onze berekening bedraagt de som van de uitgaven in deze bijzondere rekening 323 guldens en 7 stuivers.
- 9 In de rekening voor 1777 wordt vermeld dat de *compe* in het kasteel stond.
- 10 Bij het voorleggen van de rekening vervangt Sebastianus Rubens zijn broer Andreas.
- 11 Sebastianus Rubens voor zijn broer Andreas, en Franciscus Briens, legden op 6 december 1777 een narekening voor over de aanwending van het saldo van hun rekening.
- 12 Livinus Wagemans is overleden als hun rekening wordt voorgelegd.
- 13 In de rekening voor 1776 wordt enkel het totaal van de belaste landerijen vermeld, niet de aantallen binnen- en buitenbunders.
- 14 Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Gorsleeuw*, nr. 1.
- 15 Dit is het saldo van de rekening voor 1773.

- 16 In 1778 verkoopt de gemeente kalk en hout.
- 17 In 1779 verkoopt de gemeente hout.
- 18 In 1784 blijft het gemeentehuis onverhuurd. De verkoop van aardappelen uit de moeshof van het gemeentehuis brengt 3 guldens op.
- 19 In de achttiende eeuw zijn er in Hasselt twee vrouwenkloosters. Het oudste is het klooster van Sint-Catharinadal, een klooster van Franciscaanse zusters. Het andere is Sint-Barbaradal, het klooster van de grauwezusters.
- 20 Deze renten werden in december 1785 en januari 1786 afgelost.
- 21 De bijzondere rekening over de aanwending van de opbrengst van achterstallige belastingen.
- 22 Op 6 april 1779, op de rekening voor 1777, werden deze renten afgelost met 75 guldens.
- 23 Blokken uit de gemeente Zichen.
- 24 De rekeningen voor 1774 en 1775 sluiten met een negatief saldo.
- 25 De uitgaven voor 1785 werden niet meer in het rekeningenregister geregistreerd.

Adres van de redacteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt